

Lluís Duch, un savi en el laberint ambigu

Repàs de la biografia intel·lectual de qui fou un mestre del dubte i la paradoxa, renovador del pensament català i hispànic

ALBERT CHILLÓN

10 GEN 2019 - 10:00 CET

Lluís Duch, al monestir de Montserrat. ÒSCAR BARDAJÍ (MONESTIR DE MONTSERRAT).

“Fem el que fem, estem sempre en l’actitud de qui marxa, perquè així vivim, sempre acomiadant-nos”. En aquesta paràfrasi dels versos finals de la vuitena *Elegia de Duino*, de Rainer Maria Rilke, Lluís Duch Àlvarez (Barcelona, 1936- Monestir de Montserrat, 2018) semblava trobar-hi la xifra poètica, el diapasó de la inquietud existencial que en notable mesura, ja des dels seus primers treballs fins al seu traspàs recent, ha empès la seva cabalosa obra al llarg de mig segle, sigui la impresa en una quarantena de llibres i

en centenars d'articles, traduccions, opuscles i pròlegs; sigui la que de viva veu regalava, amb senzilla cordialitat, als qui vam tenir el goig de tractar-lo.

Ara, però, que el comiat és irrevocable i arriba l'hora dels balanços, astora constatar que una de les més sòlides i originals propostes filosòfiques fetes a Catalunya i a Espanya en el darrer mig segle provingui d'un autor que es declarava "ocell de bosc"; algú que, volgutament marginal i heterodox respecte de quasi totes les ortodòxies —incloses les eclesials, monjo de Montserrat com era des del 1961—, sempre insistia a presentar-se com a *simple* antropòleg, malgrat el valor de les seves incursions teològiques i filosòfiques. Un pensador, per cert, persuadit que bona part de l'establishment filosòfic ha renunciat a pensar el políedre humà en la seva radical integritat, sigui en benefici de la hiperespecialització acadèmica, sigui en el de la fugida d'estudi i autoreclusió en les estetitzants torres d'ivori que avui, a més dels rumiadors de *l'art pour l'art*, bressolen els nous clergues d'un subgènere kitsch de l'autoajuda, disfressat de *sermo ethicus* amb pedigrí intel·lectual.

Duch estudià a fons el fenomen humà defugint tals frivolitats, conscient que l'antropologia que li calia cultivar no era tant la d'estirp francesa o britànica, de biaix més aviat etnogràfic i empirista, com la de llinatge germànic: un *logos* sobre l'*anthropos* de marcat accent filosòfic i simbòlic, holísticament concernit per la paradoxal, contingent i ambigua *conditio humana*, és a dir, per la laberíntica experiència de les persones reals en els seus espais i temps de vida, sempre inserides en trajectes biogràfics i històrics incerts, i per tant enfrontades a desafidores cruïlles que les obliguen a escollir — constrenyides pel *deure de decidir*, més que pel dret de fer-ho.

CRONOLOGIA BÀSICA

1936. Neix a Barcelona, poc després d'esclatar la Guerra Civil, el 13 de setembre.

1961. Ingressa al monestir de Montserrat. Dos anys després, decideix consagrar-se a la vida benedictina.

1969. És ordenat sacerdot.

1973. Doctor en Teologia per la Universitat de Tubinga. Entre d'altres mestres, fou alumne de Ernst Bloch, el seu gran referent, i Hans Blumenberg.

1983. Edició de *Mircea Eliade. El retorn d'Ulisses a Ítaca*.

2011. Any intens: rep la Creu de Sant Jordi. Amb motiu del seu 75è aniversari, se li dedica el llibre d'homenatge *Emparaular el món. El pensament antropològic de Lluís Duch*, a cura de Joan-Carles Mèlich, Ignasi Moreta i Amador Vega. Escollit membre del Consell Assessor per a la Diversitat Religiosa de la Generalitat; en formarà part fins el 2018.

2014. Es defensa, a la Universitat de Girona, la primera tesi doctoral dedicada monogràficament al seu pensament, a càrrec d'Elies Ferrer.

2017. Publica *L'exili de Déu*.

2018. Mor el 10 de novembre, als 82 anys. Apareix el llibre pòstum *Sortida del laberint*.

Gosaria afegir, emprant una locució que ell no usava, que tant el tarannà basal com l'intel·lecte de Duch estaven amarats per un *sentiment dramàtic de la vida* allunyat de l'ídem tràgic consagrat per Schopenhauer, Kierkegaard i Unamuno; molt més propers, de fet, a la concepció de la història com a drama —sens dubte problemàtic però almenys en potència soluble— d'autors tan diferents com Berlin, Aron o el mateix Ortega: l'existència de dones i homes s'expressa amb infinitius, al llarg d'un camí *in statu vitae* que només la mort clausura; i les seves experiències singulars, amb gerundis, perquè fins que la parca arriba han de viure en trajecte: fent i fent-se. En el rerefons, és clar, hi batega un catolicisme de signe ètic i socialitzant, alhora admirador del franciscanisme i del *pels seus fruits els coneixereu* de l'evangelista Mateu; una fe que ell entenia, a la manera de Pascal o Horkheimer, com a arriscada, esperançada aposta en què “ni el mal ni la mort no tinguin la darrera paraula”.

La formació intel·lectual de Duch abeura de dues tradicions, “Atenes i Jerusalem”, que va saber entreteixir amb rigor i originalitat. D'entrada, durant els anys seixanta, de la seva educació teològica i filosòfica, de matriu escolàstica, al Monestir de Montserrat, la qual el feu íntim coneixedor de les dues grans cultures, la grecolatina i la judeoristiana, i de la seva conflictiva coexistència en la història d'Occident. Això implicava, del costat d'“Atenes”, estudiar una tradició filosòfica vinculada sobretot al passat i a la metafísica de la substància, a la memòria i als orígens, i a la idea protològica d'etern retorn a les fonts. Però també, del costat de “Jerusalem”, explorar una altra de teològica —a l'empara d'autors jueus, protestants i catòlics com Rosenzweig, Tillich, Bultmann, Rahner o Barth—, vinculada més aviat al futur i a la metafísica de la Història, a la imaginació i a l'esperança, i a la idea escatològica de trajecte en cerca d'una àrdua redempció que malgrat tot desitjava possible.

Després, però, entre els anys setanta i vuitanta, a aquesta *paideia* clàssica s'hi afegí la seva fonda immersió en l'antropologia filosòfica d'encuny germànic, un corrent de pensament forjat a principis del segle XX per autors com Cassirer, Scheler, Gehlen, Plessner o Rombach, l'obra dels quals va esbrinar durant les seves tres llargues estades d'estudi a Tübingen, Munic i Münster. De la mà de Bloch i Blumemberg, dels quals fou alumne, i de la de Seckler, el seu director de tesi, Duch descobrí un territori filosòfic que abans d'ell romania gairebé ignot al nostre país, i que, de llavors ençà, la seva ingent inquisició ha convertit en un dels més valuosos llegats intel·lectuals de les darreres dècades, a Catalunya, a Espanya i en l'àmbit hispànic en general.

El mateix Duch caracteritzava l'antropologia que va conrear com un camp “policèntric” de sabers i qüestions, perquè en efecte van ser molts, i molt diversos, els que la seva indagació va abastar. Encara que tal presentació responia, sobretot, a la seva gens fingida modèstia —la d'un savi que ho era per saber-se ignorant—, s'hi advertia una ferma persuasió de fons: mentre que la filosofia ortodoxa, sobretot la més academicista, es vol sistèmica i arquitectònicament travada, l'antropologia que Duch pacientment elaborà — “una espècie de filosofia de la cultura” — comprèn la imponent diversitat d'excepcions i d'iteracions, de facetes patents o latents, d'explícits i d'implícits, de paradoxes i contradiccions inherents a la *humana conditio*, això és, la concreta existència i experiència dels subjectes humans en els seus trajectes històrics, personals i col·lectius. I ho fa a partir de premisses teòriques i metodològiques que ell va contribuir decisivament a innovar, conscient que una problemàtica tan intricada requeria aplicar el pascalià *esprit de finesse*, i no només l'*esprit geometrique* de les ciències dures. Vet aquí l'impuls del seu pensament, d'inconfusible riquesa i estil. I també el dels il·luminadors neologismes —com ara *emparaulament*, *logomítica* o *coimplicació*— que va encunyar. Tot seguit es presenten en succinta, i empobridora, glossa.

Duch amb els pensadors Eugenio Trías (esquerra) i Amador Vega (centre), el 2000.

Estructura/Història. Duch troba ben d'hora, en el binomi estructura/Història, un dels pilars del seu pensament. I ho fa tot refutant tant els positivismes com la dialèctica hegeliana. Aquells, perquè postulen una realitat degradada en mera cosa i quantitat, a més d'una correlativa *episteme* reduïda a evidència o demostració; i aquesta, perquè la seva fe metafísica en la superació sintètica de les contradiccions inspira un absolutisme del progrés que mena al desastre.

Per ell, en canvi, l'*anthropos* no pot ser concebut, només, com un ésser dotat de parmenídea substància, permanent i conclusa; ni tampoc, només, com un ésser històric que, heraclíticament, seria a penes mutació i contingència. Altrament, el singularitza la insuperable tensió entre l'estructural i l'històric: entre allò comú als humans de totes les latituds i temps —el llenguatge, el símbol, la història, la narració, la política, la religió, la cultura o el culte— i les múltiples expressions que aquestes constants van trobant, *in fieri*, en el curs de les respectives històries. L'ésser humà és *loquens, narrans, religiosus*, animal polític o animal cultural, en efecte, universalitat estructural que garanteix l'essencial igualtat de totes les societats i persones. Alhora, però, aquestes han de parlar llengües singulars; narrar i narrar-se mitjançant incomptables relats; experimentar el transcendent a través de religions i cultes concrets; formar part d'una cultura —o d'un trenat de cultures— particular, afaiçonada per les respectives tradicions i històries.

Per a Duch, l'ésser humà, i la història col·lectiva, són coincidència de contraris, sovint inconciliables: àngel i bèstia alhora

Emparaulament. Cultural, cultural i simbòlic, l'humà és un ésser de mediacions que viu emparaulant els seus mons i a si mateix, convicció en què ressonen, per descomptat, el Gènesi bíblic i l'evangeli de sant Joan, en virtut dels quals “al principi, hi havia la paraula [DE DÉU] per la qual van existir totes les coses”; però també els ecos de la moderna filosofia del llenguatge d'arrel humboldtiana, tan rellevants en el *linguistic turn* de la filosofia analítica i, sobretot, en l'hermenèutica del segle XX. De seguida cal afegir, tanmateix, que la noció d'emparaulament en discrepa parcialment, ja que abasta el ventall sencer del *poliglotisme* humà, les múltiples expressivitats d'un *anthropos* condemnat a traduir i a interpretar, atès que sempre es troba exposat a l'alteritat, aliena i pròpia, i al canvi incessant: emplaçat en un provisional ara i ací, entre la rememoració del passat i la imaginació del possible, confrontat a l'absència, la incertesa i l'ambigüitat.

Logomítica. Duch impugna l'imperi del racionalisme de via estreta, exaltador d'un *logos* entès en termes exclusivament abstractes, lògics i instrumentals; i, amb ell, l'abusiva extrapolació del mètode científic, positivista i hipoteticodeductiu, al conjunt del políedre humà. D'aquest reduccionisme colossal deriva el desolador científisme, instrumental i quantificador, amb què l'*homo economicus* pretén resoldre, debades, la seva problemàtica instal·lació ens els mons que va construint —amb freqüents caigudes en la catàstrofe o la barbàrie.

L'alternativa que Duch proposa implica, de fet, una rehabilitació de la Il·lustració en clau *logomítica*, neologisme que ell mateix va encunyar als anys setanta arran de les seves recerques doctorals sobre el pensament de Mircea Eliade. Tal rehabilitació refuta tant el monocentrisme del *logos* com el del *mythos*. En el primer veu la clau de volta dels sofisticats sistemes de poder vigents; del ferotge desencantament tecnocràtic del món; de l'explotació, cosificació i alienació dels individus; i del devastador espoli de la naturalesa. I en el segon, exaltador del mític a costa del lògic, la font de les supersticions i religions substitutives que proliferen arreu, des dels proteics rostres del gnosticisme, l'estetització i el psicologisme fins al ventall de cultes —a la tecnologia, al cos, al progrés o a l'*ethnos* identitari— amb què la postmodernitat globalitzada es reencanta i remititza.

Coimplicació. Així doncs, *logos* i *mythos* coexisteixen sempre, en inestable equilibri: hi ha d'haver *logos* en el *mythos*, perquè sense la crítica racional aquest desemboca en la bogeria; però també *mythos* en el *logos*, ja que, sense la crítica racionable que la imaginació, la poesia, la narració i l'art procuren, la sola raó esdevé un somni que produeix monstres, com va intuir Goya. Des de les seves primerenques inquisicions sobre del mite, la religió i el símbol, Duch va recrear fecundament la divisa de Nicolau de Cusa: inexorablement, ara i sempre, l'ésser humà és coincidència de contraris (*coincidentia oppositorum*), i en les realitats que fa i viu coexisteixen facetes no només diverses, sinó sovint inconciliables, coimplicades en una fràgil i paradoxal homeostasi. Tant la vida personal com la història col·lectiva estan irresolublement condicionades per la coimplicació de *mythos* i *logos*, ja ho hem vist; però també per la de presències i absències, explícits i implícits, records i imaginacions, centres i perifèries, llums i ombres, a prioris i a posterioris, Orient i Occident, Romanticisme i Il·lustració, finals i orígens.

Per Duch, en canvi, el fenomen humà és només comprensible a partir de la coimplicació entre la permanència (l'estructura) i el canvi (la història), és a dir, entre les insuperables limitacions i mancances dels éssers humans i els seus marges relatius de decisió, creació i llibertat. Aquí rau, tàcitament, una renovadora filosofia de la història: per més anhelats que siguin, tant el retorn al paradís com l'arribada a la utopia són impossibles, perquè l'*anthropos* —ens finit que se somia infinit— no pot deixar de ser contingent, indefinit i ambigu: àngel i bèstia alhora.

Savi heterodox, admirat per molts, l'adeltava el sentit de l'humor jueu; ell en cultivava un d'enginyós i compassiu, d'irònica cordialitat

Antropologia i teologia. A més d'abastar multitud de problemàtiques, la noció de coimplicació basteix el mateix edifici teòric que Duch posa dempeus, fruit de la *complexio oppositorum* entre la fe cristianocatòlica i la passió pels mons humans: entre el pol religiós i teològic, d'una banda, i el pol social i antropològic, de l'altra. En virtut de la seva fe pascaliana, sap que l'abordatge del fenomen religiós només pot fer-se des de les inescapables perspectives dels éssers ambigus i *amfibis* que som: cos i esperit, matèria i intel·lecte, natura i cultura alhora. I també que l'antropologia ha d'explorar els

vincles íntims entre els explícits culturals i els implícits religiosos, sovint desapercebuts però insinuats en els cultes, els ritus i les litúrgies de tota mena amb què homes i dones —també els que ens declarem agnòstics o ateus— atorguen sentit a les seves experiències equívokes. I molt presents, amb freqüència de forma insidiosa, en les perilloses relacions que l'àmbit polític i l'àmbit religiós mantenen: perquè hi ha un substrat religiós en tota praxi i ideari polítics, observava; però també, inversament, un rerefons inconfessadament polític en les religions instituïdes, una pulsio de poder que tendeix a pervertir-les a mesura que esdevenen dogmàtiques i ortodoxes.

Ambigüitat, humor i coda. “El millor de la religió és que provoca heretges”, solia repetir enjogassat, tot invocant el seu mestre Bloch. A més de ser un savi heterodox, un mestre admirat per molts i un entranyable amic per a qui signa, a Duch l'adeltava el sentit de l'humor jueu. I cultivava, ell mateix, un humor enginyós i compassiu, de cordialitat irònica. Sabia, com saben no gaires, que l'*ens finitum, capax infiniti* que tan bé va estudiar —criatura de l'aire, somni d'una ombra al capdavall— viu sempre en camí i acomiadant-se, com les figures trencadisses de Giacometti: un ésser finit i contingent que, condemnat a viure en l'ambigüitat, ha de cercar en la bondat de les seves paraules i actes —en la coimplicada aposta per l'amor i l'humor—, el seu viàtic a l'esperança.

Albert Chillón, professor de Teoria de la Comunicació a la UAB, va coescriure amb Lluís Duch els llibres *La condició ambigua* (2011), *Un ser de mediaciones* (2012) i *Sociedad mediática y totalismo* (2016), a més de nombrosos articles.

UN FECUND MAGISTERI ORAL I ESCRIT

 Lluís Duch, un savi en el laberint ambigu

A. CHILLÓN

Lluís Duch ha deixat un ric llegat oral i escrit, encara no prou estudiat. D'entrada, però, pot dir-se que el seu trajecte intel·lectual es

divideix en dues parts, abans i després de la publicació de *Mite i cultura* (1995) i *Mite i interpretació* (1996), la seva aproximació a la logomítica. Abans, des que el 1974 va publicar *Ciencia de la religión y mito*, el seu pensament en construcció era conegut en cercles reduïts. Tanmateix, la seva sostinguda labor de recerca i reflexió, substanciada en desenes d'articles acadèmics, enciclopèdics i periodístics, així com en nombroses traduccions, va anar arrelant en un aplec d'assajos i monografies de releu creixent, entre els quals destaquen *Mircea Eliade* (1983), *Temps de tardor* (1990) i, sobretot, la crucial *Religió i món modern* (1984).

A mitjan anys noranta, primer a Catalunya i de seguida al conjunt d'Espanya, les al·ludides obres sobre el mite van anar despertant un interès creixent, sobretot entre una heterogènia

colla d'intel·lectuals pertanyents a la generació següent. I també, és clar, entre els nombrosos alumnes que —fos a la Facultat de Teologia, l'Institut del Teatre, l'Institut de Antropología de la UNAM de Mèxic o, sobretot, la Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB— van tenir el goig d'escoltar-lo. En aquesta època de maduresa, Duch va escriure obres cabdals, entre les quals destaca la monumental *Antropología de la vida cotidiana* en sis volums (2001-2009, dos dels quals coescrits amb Joan Carles Mèlich). I també llibres que projectaren el seu pensament sobre diversos camps: l'educació (*La educación y la crisis de la modernidad*, 2008); la comunicació (*Un ser de mediaciones*, 2012, i *Sociedad mediática y totalismo*, 2016, coescrits amb Albert Chillón); la política (*Religión y política*, 2013); o el fenomen urbà (*Antropología de la ciudad*, 2015)

Pendent, encara, de l'exegesi que mereix, el seu pensament ha estat fins ara objecte d'una tesi doctoral d'Elies Ferrer: *La centralitat del llenguatge en l'antropologia de Lluís Duch* (2014); d'un homenatge col·lectiu (*Emparaular el món*, 2011); i d'una llarga conversa perpetrada per qui signa (*La condició ambigua*, 2010), a la manera —salvades les distàncies— d'Eckermann i Truffaut.

S'adhereix als criteris de [The Trust Project](#)

[Més informació >](#)

ARXIVAT A:

Lluís Duch · Monjos · Monestirs · Patrimoni eclesiàstic · Edificis religiosos · Església catòlica
· Cristianisme · Religió

NEWSLETTERS

Subscriu-te a nostres newsletters

© EDICIONES EL PAÍS S.L.

[Contacte](#) | [Venda de Continguts](#) | [Publicitat](#) | [Avís legal](#) | [Política cookies](#) | [Mapa](#) | [EL PAÍS a KIOSKO y MÁS](#) | [Índex](#) | [RSS](#) |